

Toms Čevers, Mg. iur.

Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātes
Starptautisko ekonomisko sakaru un muitas institūta Muitas un nodokļu katedra

NODARĪJUMU KRIMINALIZĀCIJAS PROBLEMĀTIKA LATVIJAS KRIMINĀLTIESĪBĀS

PROBLEMS OF CRIMINALIZATION IN LATVIAN CRIMINAL LAW

Atslēgvārdi: samērīguma princips, kriminālatbildības sliekšnis, kontrabanda

Key words: principle of proportionality, threshold of criminal liability, smuggling

Summary

Applying comparative scientific research method, the author of the article makes inquiries into discovering the prerequisites for the criminalization of harmful behaviour. He argues that, when adopting criminalization policy, it is necessary to balance the discretionary power of legislator in accordance with the principle *nullum crimen sine lege* and such legal principles of constitutional rank as proportionality and *ultima ratio*. Criminalization of commercial smuggling clearly indicates the problems of criminalization in Latvian criminal law. The threshold of criminal liability for the deed in question shall be determined taking into account only the amount of taxes evaded due to the illegal trafficking of goods across the country's customs border.

Ievads

Vienīgi tad, ja vienas personas tiesībām pretī ir citas personas pienākums, ir iespējams nodrošināt kārtību sabiedrībā, dodot pamatu tās locekļiem *a priori* paļauties, ka ikvienā gadījumā tiesiski pamatoto interešu īstenošana netiks kavēta. Tādēļ tiesības vienmēr ir kādas personas izvēles un rīcības brīvības garantētājas un vienlaikus arī kādas citas – ierobežotājas.

Sabiedrību vieno kopīgas vispārīgas vērtības un no tām atvasinātas konkrētas intereses, ko valsts vara aizsargā divpakāpīgi. Pirmkārt, tiek pieņemts tiesiskais regulējums, kas atšķirīgā detalizācijas pakāpē strukturē jebkuru sabiedrības

dzīves jomu, paredzot, ka noteiktas darbības izpilde vai atturēšanās no tās ir prognozējama. Otrkārt, par normatīvi nostiprinātās kārtības pārkāpumiem tiek paredzēta juridiskā atbildība, kas nosaka piespiešanas mehānismu šīs kārtības ievērošanai.

Par noteiktu pārkāpumu izdarīšanu tiek paredzēta kriminālatbildība kā smagākā juridiskās atbildības forma.¹ Konkrētā nodarījuma sevišķais raksturs tiek izteikts, kriminalizējot noteiktu darbību vai bezdarbību jeb papildinot Krimināllikuma² (turpmāk arī – KL) sevišķo daļu ar attiecīgu noziedzīga nodarījuma sastāvu. Tā formulējums, kurā iekļautas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, nosaka indivīda privātautonomijas galējo robežu. Tās pārsniegšanas gadījumā pastāv iespēja noziedzīgo nodarījumu izdarījušajai personai piemērot kriminālsodu ar tālejošākajām negatīvajām sekām šai personai, kas saistāmas ar stingrāko publisko nosodījumu un lielākajām neērtībām un ciešanām gan soda izpildes laikā, gan arī pēc tam.

Piedraudot ar šo galējo valsts varas rīcībā esošo piespiedu līdzekli, sabiedrības kopējās intereses tiek atzītas par svarīgākām iepretī indivīda personiskajām interesēm. Tādējādi krimināltiesībās spilgti mijiedarbojas indivīds, sabiedrība un valsts, proti, noziedzīgu nodarījumu izdara konkrēts un identificējams indivīds, bet valsts, izmantojot savus administratīvos un finansiālos resursus, speciālā procesuālā formā pret to iestājas sabiedrības vārdā, lai uzturētu tiesisko kārtību,³ kas atzīstama par krimināltiesību galīgo mērķi.⁴

Analizējot krimināltiesību teorijas atziņas salīdzinošā un vēsturiskā perspektīvā, publikācija vērsta uz nodarījumu kriminalizācijas priekšnoteikumu atklāšanu.

Likumdevēja kompetence nodarījumu kriminalizācijā

Viens no krimināltiesību principiem ir sodīšanas nepieļaujamība bez likuma jeb likumības princips (*nullum crimen sine lege*). Tas nosaka krimināltiesību normas definēšanas, interpretācijas un piemērošanas robežas un paredz, ka persona ir saucama pie kriminālatbildības tikai tad, ja tam ir juridisks pamats – tiesību

¹ Par kriminālsodu kā tiesību kvalitātes garantu, nodrošinot sabiedrības interešu efektīvu aizsardzību, sk.: Banga E. Soda politika kā brīdinājums. Jurista Vārds, 2006, Nr. 1.

² Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [02.12.2023.].

³ Mincs P. Krimināltiesības. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 15., 18., 70., 209. lpp.; Hefe O. Taisnīgums. Filosofisks ievads. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009, 80. lpp.

⁴ Ilona Kronberga paudusi, ka galvenais un plašākais kriminālsoda mērķis ir prevencija (Kronberga I. Nepilngadīgo personu likumpārkāpumu prevencija kā kriminālsoda mērķis. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2019, 86.–87., 95.–96. lpp.), taču jāņem vērā, ka atturēšana izdarīt noziedzīgus nodarījumus nav pašmērķīga, bet gan nepieciešama, lai novērstu jaunu noziedzīgu nodarījumu negatīvo ietekmi, kas apdraud tiesisko kārtību. Turklāt arī autore pati ir norādījusi, ka preventīvie pasākumi ir vērsti uz sabiedrības drošības aizsardzības nodrošināšanu (turpat, 89., 95. lpp.).

normai, kurā formulēts noziedzīgās rīcības modelis, vispirms ir jābūt rakstītai (*lex scripta*).⁵

Nemot vērā, ka pie kriminālatbildības var saukt tikai par tādu nodarījumu, kas ir tieši paredzēts krimināllikumā, nodarījuma kriminalizācija kā likumdošanas akts ir likumdevēja ekskluzīvā kompetencē, realizējot savu diskrecionāro varu. Likumdevēja izdarītā izvēle atzīt par noziedzīgu vienu vai otru uzvedības aktu jebkurā gadījumā atspoguļo likumdevēja ideoloģiju, citiem vārdiem, argumenti par labu kriminalizācijai vai pret to var būt politiskas izvēles vadīti.⁶ Turklāt likumdevēju veido sabiedrības pārstāvji ar unikālu personisko pieredzi un mūža laikā veidojušos dzīves uztveri, kas nenoliedzami atstāj subjektīvu ietekmi uz pieņemtajiem lēmumiem. Turklāt kriminalizācijas un dekriminalizācijas politika nav brīva arī no apkārtējās vides apstākļiem.⁷ To ietekmē atsevišķu sabiedrības grupu un interešu pārstāvju spiediens un arī mediju darbība, selektīvi aktualizējot noteiktus sabiedriskās dzīves aspektus. Tādēļ, kaut arī ir nodarījumi, kuru sevišķais kaitīgums ir acīmredzams un vispāratzīts un tādēļ veido materiālo krimināltiesību kodolu, nodarījuma kaitīguma noteikšana vienmēr ir vērtējuma jautājums, kas jo sevišķi izpaužas nepastāvīgos sociālos, politiskos un ekonomiskos apstākļos tādos politiskajos režīmos, kuros tiek respektēts viedokļu plurālisms.

Šādos apstākļos ir noskaidrojams, vai pārkāpumus ir iespējams savstarpēji kvalitatīvi nošķirt. Jau pirmskara Latvijā Pauls Mincis secināja, ka robežas no viena pārkāpuma veida uz citu mēdz būt visai plūstošas. Viņš atzina, ka krimināltiesiskas represijas likumdevējs paredz par sevišķi smagiem pārkāpumiem,⁸ taču, viņa ieskatā, tie savstarpēji atšķiras tikai pēc likumdevēja noteiktajām negatīvajām sekām personai un kārtības, kādā tās tiek piemērotas.⁹ Uz grūtībām noteikt kvalitatīvu jeb principiālu atšķirību starp dažāda veida pārkāpumiem norādīja arī viņa laikabiedrs Pēteris Lejiņš. Atzīstot, ka krimināltiesiska sankcija paredzama nopietnākajos gadījumos, arī viņš vienlaikus pauda, ka atbilstoši likumības principam bez krimināllikumā paredzēta kriminālsoda piedraudējuma nodarījums nav noziedzīgs, neraugoties uz tā, iespējams, sevišķo kaitīgumu sabiedrībai, ko savukārt nosaka tās izjūta.¹⁰

⁵ Minētais princips paredz arī vēl trīs citas kumulatīvas pazīmes, proti, rakstītajai tiesību normai ir jābūt skaidrai (*lex certa*), tās tvērumu nedrīkst patvaļīgi paplašināt par sliktu personai (*lex stricta*) un tai ir jābūt spēkā esošai noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī (*lex praevia*) (sk.: Timmerman M. Legality in Europe. On the principle nullum crimen, nulla poena sine lege in EU law and under ECHR. Cambridge: Intersentia, 2018, p. 1–2; Strada-Rozenberga K. Krimināltiesības: tiesiskā drošība krimināltiesībās un kriminālprocesā. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2015–2020. Rīga: LŪ Akadēmiskais apgāds, 2021, 17.–18. lpp.).

⁶ Keiler J., Roef D. (eds.). Comparative Concepts of Criminal Law. 3rd ed. Cambridge: Intersentia, 2019, p. 37.

⁷ Husak D. Criminal Law Theory. In: The Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory. M. P. Golding and W. A. Edmundson (eds.). Oxford: Blackwell Publishing, 2006, p. 109, 116; Ashworth A. Principles of Criminal Law. 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 23, 25.

⁸ Mincis P. 2005, 17., 70.–71. lpp.

⁹ Turpat, 15.–17., 71. lpp.

¹⁰ Lejiņš P. Krimināltiesības. [B. v.]: [b. i.], 1940, 7., 9., 36. lpp.

Padomju ideoloģijas sakāpinātā vēršanās pret formālismu, vienmēr uzsverot politiski angažēta satura nozīmību jebkurās sabiedriskajās attiecībās, bija novērojama arī krimināltiesībās. Uzsverot, ka sabiedriskā bīstamība ir materiāla pazīme, respektīvi, noziedzīgam nodarījumam objektīvi piemītoša un neatņemama īpašība, Marija Blūma savulaik noliedza likumdevēja iespēju piešķirt kādam pārkāpumam sabiedrisko bīstamību.¹¹ Viņa norādīja, ka likumdevējs tikai izzina un ar lielāku vai mazāku precizitāti nosaka laika gaitā mainīgo nodarījuma sabiedriskās bīstamības raksturu un pakāpi. Šī iemesla dēļ no tā gribas ir atkarīga tikai sabiedriski bīstamu nodarījumu atzīšana par noziedzīgiem jeb tā sabiedriskās bīstamības juridiska fiksēšana.¹²

Likumdevēja izvēles tiesības nodarījumu kriminalizācijā un dekriminalizācijā A. Loskutovs un A. Judins hiperbolizēti nodēvējuši par tā leģislatīvo jeb likumdošanas patvaļu,¹³ šī viedokļa autoriem aizstāvot ideālistisku uzskatu, ka nodarījumu atšķirīgais kaitīgums ir objektīvi novērtējams, kādēļ pēc tā būtu jāvadās, nosakot atšķirīgu kārtību, kādā pret tiem vērsties.¹⁴ Attiecīgi arī Agra Reigase savulaik norādīja, ka kriminalizācijas pamatā ir objektīva jeb sociāla nepieciešamība.¹⁵

Vienlaikus A. Judins un A. Loskutovs pauduši ārkārtīgi mūsdienīgu atziņu, kas atbilst demokrātiskās tiesiskās valstīs dominējošajai dabisko tiesību izpratnei par tiesību sistēmas pilnību, ka tiesību jaunrade nav tiesību normu radīšana, bet gan to apzināšana un atklāšana sabiedrībai. Minētie autori šo tēzi drosmīgi attiecina arī uz noziedzīgu nodarījumu sastāvu formulēšanu krimināllikumā.¹⁶ Minētais cita starpā vedina domāt par analogijas pieļaujamību krimināltiesībās, taču šādas atziņas saderībai ar likumības principu nepieciešama padziļināta izpēte.

Arī konstitucionālās tiesas, šajā likumdošanas jomā saskatot likumdevēja lielāku rīcības brīvību, noteiktu nodarījumu kriminalizāciju netiecas atzīt par antikonstitucionālu, tādējādi iespējami neiejaucoties materiālo krimināltiesību saturā.¹⁷ Nav gan noliedzams, ka no demokrātiskā tiesiskā valstī pastāvošajiem vispārējiem tiesību principiem tiek atvasināts aizvien vairāk prasību likumdevējam un, domājams, nav šķēršļu tos attiecināt arī uz noziedzīgu nodarījumu sastāvu veidošanu.

¹¹ Blūma M. Nozieguma jēdziens un tā pazīmes padomju krimināltiesībās. Rīga: Pēteru Stučkas LVU Redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 49. lpp.

¹² Blūma M. 1972, 49., 54. lpp.

¹³ Judins A., Loskutovs A. Bīstamība kā noziedzīga nodarījuma pazīme. LPA Raksti, 2000, Nr. 7, 107., 116. lpp.

¹⁴ Shishko I. V. Ekonomicheskie pravonarusheniya: Voprosy juridicheskoy ocenki i otvetstvennosti. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Pres, 2004, s. 161–162.

¹⁵ Reigase A. Kriminalizācija un dekriminalizācija – krimināltiesību politikas īstenošanas metodes. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2007, Nr. 2, 12., 13. lpp.

¹⁶ Judins A., Loskutovs A. 2000, 116. lpp.

¹⁷ Hörnle T. Theories of Criminalization. In: Oxford Handbook of Criminal Law. M. D. Dubber, T. Hörnle (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2014. Pieejams: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199673599.013.0030> [aplūkots 27.07.2022.].

Nodarījuma kriminalizēšanas kritēriji

Apstākļos, kad par noteikta veida pārkāpumiem tiek paredzētas smagākas negatīvās sekas personai nekā par citiem, samērīguma princips kā vispārējs tiesību princips, kas nosaka demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas sistematizāciju,¹⁸ neizbēgami prasa noskaidrot šo pārkāpumu atšķirīgās īpašības.¹⁹ Kaitīguma jēdziens raksturo jebkura pārkāpuma nevēlamo, negatīvo ietekmi uz apkārtējo vidi.²⁰ Tādēļ, ievērojot samērīguma principa krimināltiesisko izpausmi, kriminālatbildība paredzama un kriminālsods pastiprināms par kaitīgākajiem nodarījumiem, jo saskaņā ar šo principu indivīda tiesības un intereses netiek ierobežotas vairāk, nekā tas ir nepieciešams noteiktā mērķa sasniegšanai.²¹

Uldis Krastiņš uzsvēris kaitīgumu kā noziedzīga nodarījuma svarīgāko īpašību,²² skaidrojot, ka noziedzīgi nodarījumi no citiem pārkāpumiem atšķiras ar kaitīguma smaguma pakāpi, kas kādu interešu apdraudējumu izsaka tādā mērā, ka pret to ir nepieciešams vērsties ar krimināltiesību līdzekļiem.²³ Attiecīgi – jo svarīgāka jeb būtiskāka ir aizsargājamā interese, jo kaitīgāka ir nesankcionēta vērsšanās pret to.²⁴

Atklāts ir palicis jautājums, kā šo kaitīgumu noteikt. Rietumvalstu tiesību literatūrā, detalizēti apskatot nodarījumu kriminalizācijas problemātiku, vairāk uzmanības tiek veltīts atšķirīgiem apstākļiem, kas var būt par pamatu tam, lai izšķirtos par principiālu nepieciešamību sodīt krimināltiesiskā kārtā. Tie ir sodīšanas attaisnojumi, kuri likumdevējam jāizsver katrā konkrētā gadījumā.²⁵ Tiek pievērsta uzmanība nereti savstarpēji pretrunīgiem principiem, prioritātes

¹⁸ Rezevska D. Latvijas tiesiskā sistēma. Nacionālā enciklopēdija. 21.11.2023. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/25869-Latvijas-tiesisk%C4%81-sist%C4%93ma> [aplūkots 02.12.2023.].

¹⁹ Juridiskajā literatūrā samērīguma principu ir piedāvāts likt visā krimināltiesību sistēmas pamatā, proti, atkarībā no pārkāpuma smaguma nodarījumi vispirms ir kriminalizējami, jau kriminalizēti nodarījumi ir nošķirami savā starpā, izvērtējot likumdevēja noteiktās sankcijas, un pēc tam, izvērtējot notikušā faktiskos apstākļus, jau konkrētai personai par izdarītu kriminalizētu nodarījumu nosakāms atbilstošs sods sankcijas ietvaros (Ashworth A. 2006, p. 19–20). Plaši par samērīguma principa nozīmi nodarījumu kriminalizācijā un soda noteikšanā Lietuvas Konstitucionālās tiesas prakses kontekstā sk.: Bikelis S. Permāstant sankcijas uz kontrabandā: proporcingumo problema (I). Proporcingumo principas ir Baumēs uz kontrabandā. Teisēs problemas, 2012, Nr. 4; Fedosiukas O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. Jurisprudencija, 2012, Vol. 19, No. 2.

²⁰ Sk.: šķirklis “kaitīgs”. Interneta vārdnīca “Tēzaurs”. Pieejams: <https://tezaurs.lv/kait%C4%ABgs:1> [aplūkots 29.11.2023.].

²¹ Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs J. Briedes zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 185.–186. lpp.

²² Plašāko kaitīguma kā noziedzīga nodarījuma pazīmes skaidrojumu sk.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Jurista Vārds, 2003, Nr. 35.

²³ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 11., 12.–13. lpp.

²⁴ Krastiņš U. 2014, 55. lpp.; Reigase A. 2007, 12. lpp.

²⁵ Hefe O. 2009, 78. lpp.; Keiler J., Roef D. 2019, p. 36.

starp kuriem var noteikt konkrētā nevēlamās uzvedības akta specifika: indivīda privātautonomijas principam, saskaņā ar kuru izteikti iebildumi paternālai pieejai, kad rūpēs par indivīdu likumdevējs nosaka tā rīcības ierobežojumus, apšaubot viņa spēju patstāvīgi pieņemt lēmumus savās un sabiedrības labākajās interesēs;²⁶ labklājības principam, saskaņā ar kuru indivīda privātautonomija tiek ierobežota sabiedrības kopējo interešu nodrošināšanas nolūkos;²⁷ kaitējuma principam, saskaņā ar kuru indivīds ir tiesīgs rīkoties tā, kā vēlas, ja vien nekaitē apkārtējiem;²⁸ juridiskajam morālismam, saskaņā ar kuru tiek kriminalizēti uzvedības akti, kas pārkāpj sabiedrisko morāli, kura savukārt nodrošina šīs sabiedrības ilgtspēju;²⁹ un tiesisko interešu aizsardzības principam, saskaņā ar kuru vienīgi noteikta veida intereses pelna krimināltiesisku aizsardzību.³⁰

Kaut arī nodarījuma kaitīguma novērtēšana, neraugoties uz tās komplekso un problemātisko raksturu, ir nenovēršama un fundamentāla,³¹ krimināltiesību teorijā vienlaikus tiek norādīts, ka nav iespējamās piedāvāt konkrētas vadlīnijas kriminālbildības sliekšņa noteikšanai.³² Iespējami universālais izejas punkts, lemjot par kāda nodarījuma kriminalizāciju, paliek tā kaitīgums un kaitējuma nodarīšana tā rezultātā,³³ kaut arī šie jēdzieni ir pakļaujami plašai interpretācijai.³⁴

Attiecīgi konkrētā apdraudētā objekta svarīgums *per se* nav vienīgais tā kaitīguma izteicējs. Arī nodarījumu raksturojošie apstākļi,³⁵ kas aptver visas tās objektīvās un subjektīvās pazīmes, kas raksturo notikušo un palielina iespēju aizskart objektu vai šo aizskārumu padarīt smagāku, var būt tik nozīmīgi, ka šī apdraudējuma riska neitralizēšanai ir nepieciešami krimināltiesiski līdzekļi. Turklāt izraisīto seku raksturs un smagums liecina par pārkāpuma paaugstinātu kaitīgumu.³⁶ Nozīmīgāku seku iestāšanās iespēja likumsakarīgi palielinās, ja tiek aizskarts būtisks objekts vai tas tiek darīts intensīvi.

Ja arī tiek konstatēts nodarījuma kriminalizācijas pamats, tad, ņemot vērā kriminālbildības represīvo raksturu un kriminālprocesuālās izmaksas, izvērtējama alternatīvo mehānismu pieejamība un lietderība, nosakot, vai

²⁶ Ashworth A. 2006, p. 25–26; Keiler J., Roef D. 2019, p. 45.

²⁷ Ashworth A. 2006, p. 28–29; Keiler J., Roef D. 2019, p. 46.

²⁸ Ashworth A. 2006, p. 30; Keiler J., Roef D. 2019, p. 48–49.

²⁹ Ashworth A. 2006, p. 40; Keiler J., Roef D. 2019, p. 60.

³⁰ Keiler J., Roef D. 2019, p. 67.

³¹ Ashworth A. 2006, p. 39.

³² Keiler J., Roef D. 2019, p. 83–84; Ashworth A. 2006, p. 25, 54.

³³ Sk.: Ashworth A. 2006, p. 30.

³⁴ Sk.: Petersen T. S. What is legal moralism? SATS – Northern European Journal of Philosophy, 2011, Vol. 12, No. 1.

³⁵ Piemēram, nodarījuma izdarīšanas vieta, laiks, izmantotie rīki, līdzekļi un paņēmieni, intensitāte, situācija, kādā tas tiek izdarīts, noziedzīga nodarījuma priekšmeta apmērs un tā specifiskas īpašības, vainas forma u. tml.

³⁶ Krastiņš U. 2014, 13.–14, 89., 99. lpp.; Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Palīgīdzeklis krimināltiesību normu piemērotājiem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 19.–20. lpp.

nodarījuma kriminalizācijas un attiecīgi noteikta soda veida un mēra noteikšanas mērķis nav sasniedzams ar ekonomiskākiem un personu mazāk ierobežojošiem pasākumiem. Šī pieeja, kas raksturo krimināltiesības kā galējo līdzekli tiesiskās kārtības nodrošināšanai (*ultima ratio*), ir vispārāzīta kā vietējā,³⁷ tā ārvalstu tiesību literatūrā.³⁸ Lietuvas krimināltiesībās nepārprotami ir aktualizēts jautājums par to, ka arī šim principam ir vispārēja tiesību principa statuss, kas ierobežo likumdevēja rīcības brīvību kriminalizēt nodarījumus.³⁹

Latvijas tiesu praksē nav izdarītas tiešas atsauces uz minētajiem principiem, taču tajā paustās atziņas, ievērojot tikko minēto kontekstu, liek koriģēt noziedzīgu nodarījumu sastāvu tvērumus. Noziedzīga nodarījuma kvalifikācija kā pilnīgas atbilstības konstatēšana starp notikušā faktiskajiem apstākļiem jeb faktisko sastāvu un noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm jeb krimināltiesību normas tiesisko sastāvu nav iespējama bez attiecīgās Krimināllikuma sevišķās daļas normas interpretācijas, kas būtībā vienmēr ir vērsta uz to, lai noskaidrotu, vai konstatētie faktiskie apstākļi ir kriminalizēti.

Tā Satversmes tiesa 2022. gada 27. maija lēmumā lietā Nr. 2021-34-01⁴⁰ atzina, ka, personu saucot pie kriminālatbildības saskaņā ar KL 82. pantu "Aicinājums likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību" redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2016. gada 10. maijam,⁴¹ nepietiek ar publiska aicinājuma likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību konstatējumu, bet gan jāvērtē konkrētā situācija un personas izteikumi pēc būtības. Respektīvi, šajā normā ir paredzēta kriminālatbildība tikai par tādu publisku aicinājumu, kas rada konkrētu, reālu valsts un sabiedrības interešu apdraudējumu un pamudina uz tādu rīcību, kas reāli ļautu sasniegt aicinājuma mērķi. Atbilstoši katra konkrētā nodarījuma faktiskajām pazīmēm šādiem publiskiem aicinājumiem, kas formāli atbilst likumdevēja aprakstītajām pazīmēm, var būt atšķirīga ietekme uz radīto apdraudējumu valsts un sabiedrības interesēm un ne visi šādi publiski aicinājumi patiešām apdraud valstisko neatkarību.

Arī Latvijas Republikas Senāta Krimināltiesību departaments 2023. gada 10. janvāra lēmumā lietā Nr. SKK-3/2023⁴² norādīja, ka, personu saucot pie kriminālatbildības saskaņā ar KL 78. pantu "Nacionālā, etniskā un rasu naida

³⁷ Mincs P. 2005, 17., 18. lpp.; Lejiņš P. 1940, 9.–10. lpp.; Reigase A. 2007, 13. lpp.

³⁸ Ashworth A. 2006, p. 31; Husak D. 2006, p. 116; Keiler J., Roef D. 2019, p. 76–78; Fedosiukas O. 2012, p. 716–717.

³⁹ Fedosiukas O. 2012, p. 718, 720–721, 734; Bikelis S. 2012, p. 6.

⁴⁰ Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-34-01: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 27.05.2022. lēmums. Latvijas Vēstnesis, 2022, Nr. 103, 18.2., 18.3. punkts.

⁴¹ Apstrīdētajā tiesību normā bija paredzēta kriminālatbildība par publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, lai iekļautu Latviju vienotā valstiskā veidojumā ar kādu citu valsti vai likvidētu citādā veidā. Iztiesāšanas laikā tiesību norma zaudēja spēku, un turpmāk kriminālatbildība par šo nodarījumu ir paredzēta KL 81. pantā "Pret Latvijas Republiku vērsti aicinājumi".

⁴² Latvijas Republikas Senāta Krimināltiesību departamenta 10.01.2023. lēmums lietā Nr. SKK-3/2023. Pieejams: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba> [aplūkots 29.11.2023.].

izraisīšana”, ir izvērtējams, vai izteikums sasniedz pietiekamu smaguma pakāpi. Secināms, ka kriminālatbildība var iestāties tikai tad jeb nodarījums ir kriminalizēts tikai tad, ja aizsargātās intereses ir pietiekami apdraudētas, ko var noteikt atbilstoši tiesas uzskaitītajiem kritērijiem – izteikumu paudēja nodoms, izteikumu saturs un forma, izteikumu pieejamības plašums, to pieejamības ilgums, sociālais un politiskais konteksts, kādā izteikumi pausti, izteikumu paudēja statuss sabiedrībā, tā uzvedība noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā un saistība ar naidu kurošām organizācijām.

Kriminālatbildības sliekšnis

Viens no nodarījuma kaitīguma normatīviem izteicējiem ir apstākļi, kas kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme raksturo nodarījuma paaugstināto kaitīgumu, lai par tā izdarīšanu būtu lietderīgi un samērīgi paredzēt kriminālatbildību, šim apstāklim tādējādi kļūstot par kriminālatbildības nosacījumu. Šī apstākļa definēšanai autors piedāvā lietot kriminālatbildības vai kriminalizācijas sliekšņa jēdzienu, lai gan Latvijas tiesību telpā tas tiek apzīmēts atšķirīgi.⁴³

Kriminālatbildības sliekšņa problemātika uzskatāmi atklājas komerciālās kontrabandas kriminalizācijā KL 190. pantā “Kontrabanda”. Lai gan šis noziedzīgā nodarījuma sastāvs Krimināllikumā ir ietverts kopš tā pieņemšanas, likumdevējs vienmēr ir noteicis pazīmi, kas nošķir krimināltiesiskā un administratīvā kārtā sodāmu nodarījumu. Kriminālatbildības sliekšnis par to līdz šim ir grozīts trīs reizes bez izsmeloša un plašāk izdiskutēta, konkrētā nodarījuma specifiskā kaitīguma izvērtējumā balstīta pamatojuma, kas liek apšaubīt labas likumdošanas principa prasību ievērošanu.⁴⁴ Tiesiskā regulējuma nepastāvība, likumdevējam ikreiz par kritēriju izvēloties savstarpēji nesalīdzināmas pazīmes – kā noziedzīga

⁴³ Diāna Hamkova lieto jēdzienu “kriminalizācijas robeža” (sk.: Hamkova D. Noziedzīga nodarījuma kvalificēta un salikta sastāva konstrukcijas problēmas. Grām.: Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 156. lpp.) un “kriminalizēta nodarījuma un administratīvā pārkāpuma robežšķirtne” (Krastiņš Ū, Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII–XXV nodaļa). 3. papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 103. lpp.); Valentija Liholaja lieto jēdzienu “kriminālatbildības nosacījums” (Liholaja V. 2020, 21. lpp.; Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Palīgīdzekļi krimināltiesību normu piemērotājiem. 2. daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2022, 18. lpp.).

⁴⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesa no tiesiskas valsts principa atvasinājusi labas likumdošanas principu, saskaņā ar kuru likumdevējam cita starpā jāapspriež iecerētie priekšlikumi, lai izvērtētu tiesiskā regulējuma alternatīvas, jānodrošina tiesiskā regulējuma ilgtspēja, kā arī iecerētais tiesiskais regulējums nepieciešamības gadījumā pienācīgi jāpamato ar izskaidrojošiem pētījumiem (Par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atbildības likuma 3. panta 9.² daļas 1. un 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 06.03.2019. spriedums lietā Nr. 2018-11-01. Latvijas Vēstnesis, 2019, Nr. 48, 18.1. punkts).

nodarījuma priekšmeta apmērs,⁴⁵ izraisītās kaitīgās sekas, precīzāk, būtisks kaitējums⁴⁶ un izdarītāja prettiesiskā motīva noturība –, atkārtoti gada laikā izdarot administratīva rakstura pārkāpumu,⁴⁷ liecina par likumdevēja nespēju noteikt kontrabandas kaitīgumu un tā šaubām par piemērotāko tiesību aizsardzības līdzekli cīņai pret to.

Šobrīd kriminālatbildība par kontrabandu iestājas, ja nelikumīgi pāri valsts muitas robežai pārvietotas muitošanai pakļautas preces noteiktā apmērā.⁴⁸ Tādējādi secināms, ka kontrabandas kriminalizācija šobrīd nav saistīta ar tās objekta svarīgumu *per se*, bet gan ar nodarījumu raksturojošiem apstākļiem. Citiem vārdiem, likumdevējs kontrabandas objektu ir atzinis par krimināltiesiskas aizsardzības vērtu tikai tad, ja ir pieaugusi negatīvās iedarbības uz to intensitāte.

Autora ieskatā, ar kontrabandu aizskartās intereses ir vērtējamas kā būtiskas, jo to ilgtermiņa saglabāšanā ir ieinteresēta Eiropas Savienība (turpmāk – ES) kopumā. Vienlaikus jebkurš vienreizējs preču nelikumīgas pārvietošanas pāri valsts muitas robežai gadījums tā fizisko ierobežojumu dēļ objektīvi nevar izraisīt sevišķas negatīvas pārmaiņas tautsaimniecībā, kas ietver sarežģītu un sazarotu ekonomisko attiecību tīklojumu. Tādēļ, lai kontrabandu atzītu par tik kaitīgu, ka par to būtu paredzama kriminālatbildība, ir nepieciešams konstatēt kādu papildu pazīmi, kas visprecīzāk raksturotu tās negatīvo ietekmi uz tautsaimniecību, precīzāk, visciešāk būtu saistīta ar valsts realizētās muitas politikas noteikto mērķu apdraudējumu. Ievērojot minēto, likumdevēja pieeja, paredzot papildu pazīmi, kas konstatējama, lai iestātos kriminālatbildība par kontrabandu, ir pareiza, taču, pēc autora domām, nav izvēlēts precīzākais kritērijs.

Saskaņā ar likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”⁴⁹ 20., 20.¹, 23.¹ pantu kontrabandas preču apmērs atkarībā no to specifiskas tiek noteikts atbilstoši pārvietojamo preču vērtībai jeb to tirgus cenai vai arī to daudzumam. Aktuālajā juridiskajā literatūrā pausts, ka rīcības ar nelikumīgā brīvā aprītē nonākušiem priekšmetiem kaitīgumu tieši izsaka šo priekšmetu daudzums,⁵⁰

⁴⁵ Pazīme “liels apmērs” bija spēkā nepilnus sešus gadus no 1999. gada 1. aprīļa līdz 2005. gada 31. maijam, bet pazīme “ievērojams apmērs” – astoņus gadus no 2015. gada 3. decembra līdz šim brīdim.

⁴⁶ Pazīme “būtisks kaitējums” bija spēkā nepilnus trīs gadus no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2015. gada 2. decembrim.

⁴⁷ Pazīme “atkārtoti gada laikā” bija spēkā nepilnus astoņus gadus no 2005. gada 1. jūnija līdz 2013. gada 31. martam.

⁴⁸ KL 190. pantā kriminālatbildība paredzēta par muitošanai pakļauto preču vai citu vērtību ieviešanu Latvijas Republikas muitas teritorijā vai izvešanu no tās, apejot muitas kontroli vai noslēpjot tās no šādas kontroles, vai nedeklarējot, vai izmantojot viltotus muitas vai citus dokumentus, vai citādā nelikumīgā veidā, ja tā izdarīta ievērojamā apmērā.

⁴⁹ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LV likums. Pieņemts 15.10.1998. [02.12.2023.].

⁵⁰ Hamkova D. Profesora U. Krastiņa ieguldījums vērtējuma jēdziena “būtisks kaitējums” izpratnes attīstībā Latvijas krimināltiesībās. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 112., 118. lpp.

tādēļ tiek atbalstīta noziedzīga nodarījuma apmēra raksturošana kvantitatīvi.⁵¹ Pēc autora ieskata, šī atziņa nav universāla. Kontrabandas ceļā ievesto un izvesto preču daudzums un vērtība ir vienīgais konkrētais kritērijs, kas ļautu spriest par kontrabandas nodarīto kaitējumu tautsaimniecībai un dotu iespēju diferencēt kriminālatbildību, tikai tad, ja par to pārvietošanu nodokļi nav maksājami. Tādēļ šo preču nelikumīga esamība vai neesamība iekšējā tirgū ir kaitīga *per se*. Taču gadījumā, kad konkrēto preču aprites tiesiskumu nosaka tām piemērojamo nodokļu nomaksa, kontrabandas kaitīgumu tieši izsaka nenomaksāto nodokļu summa, kuras apmērs savukārt aprēķināms atbilstoši nelikumīgā brīvā apritē nonākušo preču daudzumam un vērtībai.

Izvērtējot Eiropas Komisijas sagatavoto priekšlikumu direktīvai “Par Savienības tiesisko regulējumu attiecībā uz muitas noteikumu pārkāpumiem un sankcijām”,⁵² ar ko bija paredzēts harmonizēt ES dalībvalstīs noteiktās sankcijas par pārkāpumiem muitas lietu jomā, eksperti secināja, ka pārvietojamo preču vērtībā balstīta sankciju sistēma rada samērīguma principa pārkāpumu, jo tā, atšķirībā no nenomaksāto nodokļu apmēra, neizsaka personas gūto priekšrocību pārkāpuma izdarīšanas rezultātā. Likumsakarīgi tika izteikts priekšlikums soda mēru noteikt procentuāli summai, par kādu ir notikusi izvairīšanās no nodokļu nomaksas, ja pārkāpums attiecas uz konkrētām precēm.⁵³

Jāatzīmē, ka Eiropas Parlaments, ņemot vērā norādītās nepilnības, pieņēma minētās direktīvas priekšlikuma grozījumus.⁵⁴ Sākotnējā direktīvas projektā par muitas noteikumu pārkāpumiem bija paredzēts piemērot naudas sodu vienīgi procentuāli preču vērtībai. Taču vēlāk sankciju proporcionalitātes nodrošināšanas nolūkos tika piedāvāta diferencēta pieeja, proti, naudas soda apmērs būtu nosakāms procentuāli nenomaksāto nodokļu apmēram, ievērojot attiecīgā pārkāpuma finansiālās sekas, ja muitas noteikumu pārkāpums būtu saistīts ar nenomaksātajiem nodokļiem.⁵⁵

Autora ieskatā, nodokļu nenomaksāšana tieši atspoguļo kaitējumu tautsaimniecībai, jo neatkarīgi no preču veida, daudzuma un vērtības tiek atļauta to

⁵¹ Hamkova D. Kriminālatbildība par nelikumīgām darbībām ar alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem. Grām: Inovāciju juridiskais nodrošinājums. Rīga: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 393. lpp.

⁵² Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par Savienības tiesisko regulējumu attiecībā uz muitas noteikumu pārkāpumiem un sankcijām (COM/2013/0884 final – 2013/0432 (COD)). Briesele, 13.12.2013. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A52013PC0884> [aplūkots 29.09.2022.].

⁵³ Analysis and effects of the different Member States' customs sanctioning systems. Study for the IMCO Committee. Tusveld R., Godel M., Stoop A. et al. European Union: Brussels, 2016, p. 64, 70, 71.

⁵⁴ Ziņojums par priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par Savienības tiesisko regulējumu attiecībā uz muitas noteikumu pārkāpumiem un sankcijām (COM(2013)0884 – C8-0033/2014 – 2013/0432(COD)). 19.07.2016. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0239_LV.html?redirect [aplūkots 01.04.2023.].

⁵⁵ Šādai pieejai atbalsts ir izteikts arī muitas lietu praktiķu vidū (sk.: Muñiz P. EU Harmonization of Customs Infringements and Sanctions Is Needed but the EU Must Proceed with Caution. Global Trade and Customs Journal, 2008, Vol. 13, Issue 7/8, p. 272–273).

izmantošana iekšzemē vai izvešana uz ārvalsti tikai tad, ja tiek nomaksāti nodokļi atbilstošā apmērā. Respektīvi, līdz ar nodokļu nomaksu ir novērsta valsts aprēķinātā preču iespējami negatīvā ietekme uz iekšējo tirgu un izpildīti ar tām saistītie valsts muitas politikas uzdevumi.

Neraugoties uz starptautiskās tirdzniecības liberalizāciju, preču pārvietošana pāri valsts muitas robežai joprojām ir saistīta ar zināmiem preču pārvietotāja uzdevumiem par labu valstij. Eiropas Savienībā preču imports un eksports tiek aplūkots ar ievadmuitas un izvedmuitas nodokļi, ko, ievērojot Savienības Muitas kodeksa⁵⁶ 5. panta 20., 21. punktu, 56. panta 1. punktu, nosaka atbilstoši kopējam muitas tarifam. Preču pārvietošana pāri valsts muitas robežai var būt saistīta arī ar citu nodokļu, piemēram, ar pievienotās vērtības nodokļa, akcīzes nodokļa un dabas resursu nodokļa, un maksājumu, piemēram, antidempinga un kompensācijas maksājumu, nomaksu. Izvairoties no preču uzrādīšanas muitai, kontrabandas izdarītāju noziedzīgā rīcība acimredzami ir virzīta uz izvairīšanos no visiem ar preču pārvietošanu saistītajiem obligātajiem maksājumiem, kas valstij rada zaudējumus neiekasētās summas apmērā.

Turklāt šobrīd saskaņā ar Savienības Muitas kodeksa 83. panta 1. punktu attiecīgi ievadmuitas vai izvedmuitas parāds rodas arī attiecībā uz tādām precēm, kurām piemēro jebkādu importa vai eksporta aizliegumus vai ierobežojumus.⁵⁷ Kaut arī šādu preču ieviešana valsts muitas teritorijā vai izvešana no tās likumsakarīgi nav aplikta ar nodokļiem, minētā tiesību norma ir piemērojama, personas izdarītā nodarījuma krimināltiesiskā novērtējuma nolūkos aprēķinot potenciālo tautsaimniecībai nodarīto kaitējumu.

Lai gan arī Lietuvas Kriminālkodeksā kontrabandas kriminalizācijas sliekšnis ir saistīts ar nelikumīgi pārvietojamo preču vērtību, šī pieeja daudzu gadu garumā aktīvi tiek kritizēta juridiskajā literatūrā, aicinot kontrabandas kaitīgumu saistīt tieši ar šī nodarījuma izraisīto negatīvo efektu, proti, ar to nodokļu apmēru, no kura ir notikusi izvairīšanās kontrabandas dēļ.⁵⁸

Ievērojot minēto, kontrabanda ir kriminalizējama, ņemot vērā tās rezultātā izraisītās kaitīgās sekas. Tādēļ, autora ieskatā, kriminālatbildība par to ir paredzama un diferencējama, ņemot vērā vienīgi nodokļu apmēru, no kuru nomaksas ir notikusi izvairīšanās kontrabandas dēļ.

⁵⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 9. oktobra regula (ES) Nr. 952/2013, ar ko izveido Savienības Muitas kodeksu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 269, 10.10.2013., 1.–101. lpp. [02.12.2023.].

⁵⁷ Lyons T. *EU Customs Law*. 3rd ed. London: Oxford University Press, 2018, p. 99.

⁵⁸ Bikelis S. 2012, p. 15–16, 20; *Illicit Cigarette Trade: Complex Analysis of the Phenomenon and Controls*. Executive summary. Bikelis S., Giedrytė-Mačiulienė R., Mickėnienė I. et al. Law institute of Lithuania, 2017, p. 5, 6; Fedosiukas O. Muitų teisės pažeidimas kaip nusikalstama veika: kokį kriminalizavimo modelį turime? *Jurisprudencija*, 2018, Vol. 25, No. 2, p. 340–341.

Kopsavilkums

1. Viens no nodarījuma kaitīguma normatīviem izteicējiem ir kriminālbildības sliekšnis, ar to saprotot apstākli, kas kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme raksturo nodarījuma paaugstinātu kaitīgumu, lai par tā izdarīšanu būtu lietderīgi un samērīgi paredzēt kriminālbildību, šim apstāklim tādējādi kļūstot par kriminālbildības nosacījumu.
2. Par nodarījuma kaitīgumu liecina apdraudētā objekta svarīgums, nodarījuma raksturs, kas aptver visas tās objektīvās un subjektīvās pazīmes, kas izsaka notikušo un palielina iespēju aizskart objektu vai šo aizskārumu padarīt smagāku, un radītās kaitīgās sekas.
3. Noziedzīga nodarījuma kvalifikācija nav iespējama bez attiecīgās Krimināllikuma sevišķās daļas normas interpretācijas, kas vienmēr ir vērsta uz to, lai noskaidrotu, vai konstatētie faktiskie apstākļi ir kriminalizēti.
4. Likumdevējam ir jāpamato nodarījuma paaugstinātais kaitīgums un citu alternatīvu līdzekļu neesamība vai nepietiekamība tā novēršanai, pirms tiek lemts par nodarījuma kriminalizāciju.
5. Kriminālbildība par komerciālo kontrabandu KL 190. pantā ir paredzama un diferencējama, ņemot vērā vienīgi nodokļu apmēru, no kuru nomaksas ir notikusi izvairīšanās kontrabandas dēļ.

BIBLIOGRĀFIJA

1. Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs J. Briedes zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
2. Analysis and effects of the different Member States' customs sanctioning systems. Study for the IMCO Committee. Tusveld R., Godel M., Stoop A. et al. European Union: Brussels, 2016.
3. Ashworth A. Principles of Criminal Law. 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 2006.
4. Bikelis S. Permaštant sankcijas uz kontrabandā: proporcingumo problema (I). Proporingumo principas ir Bausmēs uz kontrabandā. Teisēs problemas, 2012, Nr. 4.
5. Blūma M. Nozieguma jēdziens un tā pazīmes padomju krimināltiesībās. Rīga: Pētera Stučkas LVU Redakcijas un izdevniecības daļa, 1972.
6. Comparative Concepts of Criminal Law. J. Keiler, D. Roef (eds.). 3rd ed. Cambridge: Intersentia, 2019.
7. Fedosiukas O. Baudziamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. Jurisprudencija, 2012, Vol. 19, No. 2.
8. Fedosiukas O. Muitų teisės pažeidimas kaip nusikalstama veika: kokį kriminalizavimo modelį turime? Jurisprudencija, 2018, Vol. 25, No. 2.
9. Hamkova D. Kriminālbildība par nelikumīgām darbībām ar alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem. Grām.: Inovāciju juridiskais nodrošinājums. Rīga: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
10. Hamkova D. Noziedzīga nodarījuma kvalificēta un salikta sastāva konstrukcijas problēmas. Grām.: Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015.

11. Hamkova D. Profesora U. Krastiņa ieguldījums vērtējuma jēdziena “būtisks kaitējums” izpratnes attīstībā Latvijas krimināltiesībās. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013.
12. Hefe O. Taisnīgums. Filosofisks ievads. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009.
13. Hörnle T. Theories of Criminalization. In: Oxford Handbook of Criminal Law. M. D. Dubber, T. Hörnle (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2014.
14. Husak D. Criminal Law Theory. In: The Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory. M. P. Golding and W. A. Edmundson (eds.). Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
15. Illicit Cigarette Trade: Complex Analysis of the Phenomenon and Controls. Executive summary. Bikelis S., Giedrytė-Mačiulienė R., Mickėnienė I. et al. Law institute of Lithuania, 2017.
16. Judins A., Loskutovs A. Bīstamība kā noziedzīga nodarījuma pazīme. LPA Raksti, 2000, Nr. 7.
17. Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Jurista Vārds, 2003, Nr. 35.
18. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
19. Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII–XXV nodaļa). 3. papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2023.
20. Kronberga I. Nepilngadīgo personu likumpārkāpumu prevencija kā kriminālsoda mērķis. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2019.
21. Lejiņš P. Krimināltiesības. [B. v.]: [b. i.], 1940.
22. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Palīglīdzeklis krimināltiesību normu piemērotājiem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020.
23. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Palīglīdzeklis krimināltiesību normu piemērotājiem. 2. daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2022.
24. Lyons T. EU Customs Law. 3rd ed. London: Oxford University Press, 2018.
25. Mincs P. Krimināltiesības. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
26. Muñiz P. EU Harmonization of Customs Infringements and Sanctions Is Needed but the EU Must Proceed with Caution. Global Trade and Customs Journal, 2008, Vol. 13, Issue 7/8.
27. Petersen T. S. What is legal moralism? SATS – Northern European Journal of Philosophy, 2011, Vol. 12, No. 1.
28. Reigase A. Kriminalizācija un dekriminalizācija – krimināltiesību politikas īstenošanas metodes. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2007, Nr. 2.
29. Rezevska D. Latvijas tiesiskā sistēma. Nacionālā enciklopēdija. 21.11.2023. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/25869-Latvijas-tiesisk%C4%81-sist%C4%93ma> [aplūkots 02.12.2023.].
30. Strada-Rozenberga K. Krimināltiesības: tiesiskā drošība krimināltiesībās un kriminālprocesā. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2015–2020. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021.
31. Timmerman M. Legality in Europe. On the principle nullum crimen, nulla poena sine lege in EU law and under ECHR. Cambridge: Intersentia, 2018.
32. Shishko I. V. Ekonomicheskie pravonarusheniya: Voprosy juridicheskoy ocenki i otvetstvennosti. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Pres, 2004.

33. Par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 3. panta 9.² daļas 1. un 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 06.03.2019. gada spriedums lietā Nr. 2018-11-01. Latvijas Vēstnesis, 2019, Nr. 48.
34. Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-34-01: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 27.05.2022. lēmums. Latvijas Vēstnesis, 2022, Nr. 103.
35. Latvijas Republikas Senāta Krimināltiesību departamenta 10.01.2023. lēmums lietā Nr. SKK-3/2023. Pieejams: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba> [aplūkots 29.11.2023.].